

Lektio

Matkan kokemus veistyy esiin

Silja Nikula

On huhtikuun neljäs päivä vuonna 2008, kello on 12 minuuttia yli 10. Lentokone laskeutuu Prahaan. Pääsen tullin läpi ja ulos asemarakennuksesta. Raahaan matkalaukkujani ja ahtauden bussiin, joka kuljettaa minut hotelliin, kaupungin keskustaan, erään aukion laidalle. Sata vuotta aikaisemmin saman hotellin huonetta numero 214 piti toimistonaan vakuutusvirkailija Kafka – ennen muuttumistaan adjektiiviksi.

Näillä sanoilla kuvaan ensimmäistä matkaani, jonka tein tämän tutkimuksen aikana. Myöhemmin lähdin sitten vielä Lofootelle, Heinävedelle, Lappeenrantaan, Kroatiaan, Olosjoelle ja Pietariin. Aluksi en pitänyt itseäni turistina, koska tuo sana kuulosti säälittävältä. Mutta eipä aikaakaan, kun minun oli jo myönnettävä, että olin sittenkin turisti. Määritelmä nimittäin kuuluu: *turismi on vapaa-ajan matkailua, jossa lähde-tään normaalin oleskelupaikan ulkopuolelle ja palataan kotiin suhteellisen lyhyen ajan päästä*. Keskeistä tässä määri-

telmässä on aika. Minä en pystynyt ajelehtimaan hitaasti paikasta toiseen. Kuitenkin jokaisella matkalla oli oma tutkimuksellinen vivahteensa: tehtävänä oli eläytyä paikan henkeen.

Idea tutkimukseen lähti John Bergerin ajatuksesta. Hän lausui, että on olemassa alue, jossa sanat eivät riitä, ja jossa kuvan kieli on täsmällisempi. Väite perustuu siihen, että näkeminen tulee ennen sanoja. Myös tutkimusmatkailija Goethe, joka 1700-luvulla kirjasi havaintojaan Italian-matkalla, tuntuu tuossa päiväkirjassaan tuskailevan, että hän ei kykene kuvaamaan ympäristöä niin hyvin kuin haluaisi. Goethe uskoi, että taiteilijat saattaisivat kyetä lähestymään asioita tiiviimmin ja käsittää ne paremmin kuin muut.

Valitsin aiheeksi *paikan hengen*, koska se tuntuu suorastaan pakenevan sanallisia määrittelyjä. Halusin kokeilla, voisiko sitä tavoittaa kuvan kielellä. Paikan henki on keskeinen käsite humanistisen maantieteen piirissä, mutta se ei sopeudu luokitteluihin helposti eikä taivu analyttisiin ajatusmalleihin. Sitä on määritelty esimerkiksi paikan erityisyytenä, omaleimaisuutena, tietyinä luonteena, elävöittävästä voimasta ja ominaislaatuina, joka erottaa sen muista paikoista. Yhtä mieltä ollaan siitä, että se syntyy henkilökohtaisen kokemisen kautta. Mikä tahansa tila muuttuu pai-

kaksi, kun ihminen liittyy siihen omia merkityksiään.

Paikoista syntyviin mielikuviin ovat vaikuttaneet elokuvan tekijät ja muut taiteilijat. Esimerkiksi kirjailija Franz Kafka ei nimitä kuvaamaansa kaupunkia Prahaksi mutta tuntuu ilmaisevan kaupungin sielua. Myös oma tutkimukseni kohdistuu kahteen ilmiöön: paikan henkeen ja siitä kuvalla kertomiseen. Lähdin kysymään, minkälainen on tuo prosessi, jossa oma kokemukseni paikan hengestä tulee näkyviin graafisena kuvana? Ja vielä: millaista kuvallista kerrontaa tällöin syntyy?

Tutkimuksen oppiala on visuaalisen viestinnän suunnittelu, jonka juuret ovat graafisessa suunnittelussa. Tällöin tarkoituksena on viestiä jokin ajatus tai idea käyttämällä tietynlaisia merkkejä, joita tuotetaan, valitaan ja järjestellään keskenään. Näin syntyvässä tuotoksessa on vuorovaikutuksessa erilaisia ilmaismuotoja: tavallisesti kuva, teksti, typografia ja värit. Näistä suunnittelijan työvälineistä tarkastelen erityisesti kuvaa, ja pyrin lisäämään ymmärrystä laajasta kuvan käsitteestä. Kuviahan ovat sekä näkymättömät mielikuvat että silmin nähtävät ja usein käsin kosketeltavat graafiset kuvat.

Koska olen taustaltani käyttökuvan suunnittelija, minulle oli luonnollista lähteä tutkimaan tekemällä ja

tuomaan esille suunnittelijan näkökulmaa. Omien kuvieni pohjalta lähdin sitten käymään keskustelua kuvan ilmaiskielestä. En ole siis pelkästään matkailut ja hahmotellut mielikuvia näkyvään muotoon, vaan samalla tarkentanut tutkimuksen viitekehystä tutkimuskirjallisuuden avulla. Se on myös antanut ideoita kuvien rakentamiseen. Kuvan kielestä käydyin keskustelun innoittamana olen esimerkiksi lähtenyt kokeilemaan, voiko kieltolausetta esittää pelkästään kuvallisin keinoin.

Niitä merkityksiä, joita annoin paikkakokemuksilleni, houkutin esiin puupiirtämisen menetelmällä. Matkan jälkeen veistin lopulliset kuvat puulaatoille, väritin laatat ja vedostin kuvat paperille. Menetelmä toi mukanaan yllätyksiä – ja jopa niin sanottuja virheitä. Tutkimuksen kannalta ne olivat kuitenkin kiinnostavia variaatioita, jotka esimerkiksi asettivat minulle kysymyksen: miksi tämä kuva ei toimi. Ilmaisumenetelmänä puupiirtäminen sopii hyvin tuomaan esille mielikuvan häilyvää luonnetta ja kokijan tunnevaikutelmia. Veistämisen jälki voi olla alkuvoimainen ja karu – tai kuva voi siirtyä laatalta paperille hyvinkin hienovaraisin värihäivytyksin.

Puupiirtämisessä on monia vaiheita, joten työ etenee hitaasti. Menetelmä kuitenkin kypsyttyi kokemuksesta, mistä oli selkeästi hyötyä: sen myötä esille tu-

livat myös ne merkitykset, joita annoin paikalle ja usein koko matkalle. Vaikka alkuperäinen paikkakokemus etäänny muistista, sen käsittely mielessä jatkui. Niissä teoksissa, jotka syntyivät viimeimpinä, kertomuksen yhteys välittömään kokemukseen tuntui himmenevän, mutta samalla yhteys kertojan – eli itseni – minuuteen voimistui. Kun aihetta kehittelee mielessään, kuvallinen ilmaisu sai usein metaforan muodon. Silloin syntyi eräänlaista arkipäivän logiikkaa, jossa esitetään käsitteellinen asia jonkin konkreettisen tilanteen kautta.

Kuvan tekeminen on visuaalista kerrontaa. Kertomus voi esiintyä missä tahansa semioottisessa järjestelmässä, ja sen sisällä oleva tarina on periaatteessa siirrettävissä esitysvälineestä toiseen. Siirrettävyydellä on kuitenkin rajansa. Omassa tutkimuksessani tarkastelen erityisesti yksittäisen liikkumattoman kuvan mahdollisuuksia kertoa. Tällöin kertomukseni paikan hengestä ovat hahmotettavissa sen perusteella, miten rakennan kuvapintaan vihjeitä elementtien sommittelun ja niiden laatuominaisuuksien kautta.

Puhe ja kirjoitus etenevät sujuvasti sana sanalta, mutta aikamuotojen rakentaminen kuvatilaa on vaikeaa. Paikan hengen kokemuksesta voi kertoa vasta jälkikäteen, mutta kuinka tällainen ajan kaksoisjäsenitys onnistuu kuvatilassa?

Entä onko kertomusta ylipäätään olemassa ilman eläviä olentoja, jotka luovat ajassa etenevän tapahtuman? Esimerkiksi tällaisten kysymysten kautta pohdin, missä määrin kuva voi olla kielen kaltainen järjestelmä. Selvää on, että kuvan rakentajalla ei ole lukkoon lyötyjä sääntöjä siitä, miten elementtejä tulisi yhdistellä kokonaisuuksiksi. Kuva jää luonteeltaan epämääräiseksi, esimerkiksi täsmällisiä argumentteja tai monimutkaisia syy- ja seuraussuhteita on helppompaa esittää sanoin. Tämän epämääräisyyden voi kuitenkin kääntää hyödyksi. Kun kuva on avoin erilaisille tulkinnolle, siinä voi esittää koppaviakin huomautuksia ja kuitenkin jättää vastuun tulkinnasta katsojalle.

Kuvallisesta ilmaisusta voidaan käyttää käsitettä ”kieli”, kun tarkastellaan kuvan omaa representaatiotapaa ja ”kielioppia”. Esimerkiksi yksittäisen kuvan sisällä elementit muodostavat omanlaisensa sanaston, ja tapa käyttää niitä kieliopin. Ymmärrän kuvan kielen laajasti. Se on esimerkiksi tarinoiden kertomista, ajatusten ja tunteiden ilmaisua, merkitysten punnintaa tai kysymysten herättämistä. Usein kuva vain toteaa asiantilan, mutta siitä tuleekin sen toinen voima: kuvalla on kyky toimia todisteenä, esittää samankaltaisuutta jäljittelemällä näköhavaintoa.

Siinä, missä valokuvaan ilmestyy kaikki kerralla, piirros syntyy vähitellen, viiva viivalta, elementti elementiltä. Kertojana valitsen mukaan ainoastaan sellaisia elementtejä, jotka ovat sisällön kannalta merkityksellisiä. Näin ilmaisu pelkistyy ja tiivistyy, ja jo muutama visuaalinen vihje kertoo paljon.

Kuvien tekemisessä olen asettanut tavoitteekseni tasapainoilla esteettisen viihtyvyyden kentässä. Lauri Routilan tavoin tarkoitan tällä kentällä sitä, että kuvat aukeavat osittain. Ne eivät ole liian vaikeita, mutta eivät myöskään kyllästyä katsojia. Jätin kuviin mielelläni aukkoja, jotta katsoja voi täydentää ne halumallaan tavalla. Routila kuvaa nerokasta teosta sellaiseksi, jossa on mukana odotamatonta ja sellaista epäjärjestystä, jota ei ehkä koskaan pystytä täysin avaamaan.

Syntyneet teokseni ovat subjektiivisia dokumentteja. Subjektiivisia ne ovat siksi, että kuvat kertovat omista yksityisistä kokemuksistani. Dokumentaarisuus tulee siitä, että ne sisältävät ainakin osittain kokemuksellisia aineksia. Kehittelyn ja mielikuvittelun myötä niihin liittyy mukaan fiktiivisiä aineksia, jolloin syntyi uudenlainen kertomus.

Tutkimukseni myötä haluan avata keskustelun: Mitä kuvan kerronnallisuus oikeastaan on graafisen, liikkumattoman kuvan kohdalla?

Silja Nikulan väitöskirja *Paikan henki – Matkailijan mielikuvasta graafiseksi kuvaksi* tarkastettiin tarkastettiin Lapin yliopistossa 24.5.2012. Tutkimukseen liittyy taiteellinen osio, josta tehtyä kuvakoostetta esitettiin puolen tunnin ajan ennen väitöstilaisuutta. Kirjoittaja toimii graafisen suunnittelun yliopistonlehtorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa.

Lektio

Yhteinen kaupunkiäänitila ja äänellinen vastarinta

Meri Kytö

Aloitan lektioni siitä, mihin väitöskirjani lopetin. Väitöskirjani päättyy toteamukseen siitä, kuinka mielenkiintoista olisi seurata tutkimaani jalkapallofaniryhmän toimintaa pidemmällä aikavälillä, jotta ymmärrys ryhmän toiminnasta istanbulilaisessa kaupunkiäänitilassa rikastuisi. Tämä mahdollisuus tuli aikaisemmin kuin olin ajatellut. Kyseisessä väitöskirjani viimeisessä artikkelissa käsittelemme Çarsı-nimistä Beşiktaşın urheiluseuraa kannattavaa faniryhmää ja sen toimintaa akustisena yhteisönä. Viimeaikaiset tapahtumat Istanbulissa nostivat ryhmän vahvasti esille kaupunkilaisten keskuudessa sekä sosiaalisessa mediassa.

Viittaan toukokuun lopulla alkaneeseen kansalaisliikehdintään, joka sai alkukipinänsä Taksim-aukion sivussa sijaitsevan Gezi-puiston vaahteroiden kaatamisesta tulevan kauppakeskuksen tieltä. Pienimuotoinen kaupunkiluonnonsuojelusta alkanut istuva mielenosoitus levisi räjähdysnomaisesti kahdessa viikossa Taksim-aukiolta 79:ään

turkkilaiseen kaupunkiin ja toi tällä ajalla kaduille arvioiden mukaan kaksi ja puoli miljoonaa ihmistä. Syy tähän oli poliisin väkivaltainen ja varoittamaton kyynelkaasuhyökkäys aamuyöllä puistossa olevien mielenosoittajien teltteleiriin. Perinteisen median hylkiessä asiasta tiedottamista sosiaalinen media, lähinnä Facebook, Twitter ja YouTube, nousivat ensimmäistä kertaa Turkissa merkittäviksi tiedonvälityskanaviksi.

Poliisin rajut otteet ovat haavoittaneet tuhansia, vammauttaneet kymmeniä. Lisäksi yli kymmenen tuhatta ihmistä on hakeutunut hoitoon kyynelkaasulle altistumisen takia. Neljä ihmistä on kuollut yhteenotissa. Väkivallan lisäksi sata ihmistä on otettu tutkintavankeuteen ja yli kolme tuhatta ihmistä pidätetty. Epävakaa tilanne jatkuu vahvana edelleen. Turkkilaiset jatkavat mielenilmauksiaan autokraattisesti hallitsevaa AK-puoluetta ja pääministeri Recep Tayyip Erdoğania vastaan. Kritiikkiä poliisin harjoittamalle väkivallalle sekä hallinnolliselle jääräpäisyydelle ovat osoittaneet lääkäriyhdistykset, lakimiesyhdistykset ja ihmisoikeusyhdistykset kuten Amnesty International, muiden muassa.

Ymmärrys demokratiasta enemmistön valtana ei ole uutta Turkissa, sitä ovat harjoittaneet muutkin hallitsevat puolueet ennen AK-puoluetta. Antropologi

Jenny White (2013a) kommentoi Yhdysvaltain senaatissa antamassaan puheessa, että Gezi-puiston tapahtumista on tullut symboli yhteiskunnalliselle tyytymättömyydelle. Ympäristöä suojelevat lait ovat höllentyneet, asiantuntijalausuntoja ei noteerata. Kaupunkisuunnittelussa painotetaan kaupallista keskiloikkaistumista etnisten vähemmistöjen ja historiallisten kerrostumien kustannuksella. Pääministerin projekti-suunnitelmat Istanbulin tulevaisuudeksi hipovat suuruudenhulluutta. Jättiprojektit herättävät myös hämmennystä ja epäilyksiä korruptiosta. Tilannetta eivät helpota jatkuvat kehotukset kansalaisten yksityiselämän korjaamiseksi. Milloin kyseessä on kehotukset kotiäitiyteen tai yritykset kiristää raskaudenkeskeytysten ehtoja, milloin alkoholi-verotuksen roima korotus ja julkisesti käsi kädessä kävelevien pariskuntien tuomitseminen. White muistuttaa, että nämä asiat huoletuttavat sekä maallista että uskonnollista väestöä.

Merkittävintä Gezi-tapahtumissa on paitsi uuden nuoren sukupolven ilmaantuminen poliittiselle kentälle, myös heterogeenisen, luokan, poliittisen tai ideologisen suuntautumisen ja uskonnon suhteen moniarvoisen ihmisryhmän muotoutuminen ja esille nousu. Tällä ryhmällä ei ole vielä nimeä eikä johtajaa. Tilanne hermostuttaa valtaapitäviä.

Esitän seuraavaksi kolme esimerkkiä siitä, miten kaupunkilaiset antoivat äänensä kuuluu Gezi-tapahtumissa. Pyrin näissä esimerkeissä tuomaan esille niitä monimuotoisia tapoja, joilla eri yhteisöt ja ihmisryhmät kykenevät saamaan äänensä kuuluville. Aloitan jo mainitsemallani jalkapalloyhmän käsittelyllä.

Gezi-puiston paikalla oli 1920-luvulla jalkapallostadion, jossa pelattiin uuden tasavallan ensimmäiset pelit. Tämän kesän tapahtumissa jalkapallon äänimaisema tuli takaisin Taksim-aukoiille, joskin hyvin toisenlaisessa muodossa. Beşiktaşin Çarşı-ryhmän järjestämä kulkue marssi aukiolle laulamaan yhdessä kahden muun istanbulilaisen jalkapallojoukkueen, Galatasarayn ja Fenerbahçen, kannattajaryhmän kanssa. Näiden kannattajajoukkojen, jotka parhaimpina päivinä ovat kinastelukomppaneita ja pahimpina tappelupukareita, liittoutuminen yhteisen asian puolesta on niin merkittävää, että joukko otti uuden nimen, ”Istanbul United”.

”Tayyip tiedätkö, että Istanbul on yhdistynyt, toukokuusta 2013 alkaen”. Ryhmää esittelevässä kuvassa (Günay 2013) on joukkueiden tunnusvärihin ja pelipaitoihin pukeutunutta kolmen eri jalkapallojoukkueen kannattajaa uhmakkaasti yhtenäisenä ryhmänä. Yläpuolella oleva logo on koostettu näiden kolmen urheiluseuran tunnuksista: Ga-

latasarayn G- ja S-kirjain, Fenerbahçen tammenlehdet ja Beşiktaşin vaakunamuoto. Kuva on otettu Bosporin ylityksellä sillalla kesäkuun ensimmäisen päivän aamuna, jolloin sillan yli marssi tuhansia ihmisiä Aasian puolelta kohti Beşiktaşia.

Ihmisyhmän saapuessa Beşiktaşiin poliisi oli jo valmiina hajottamaan sen kyynelkaasulla ja vesitykeillä. Jännite äityi ja pitkittyi useamman vuorokauden pituiseksi, jonka aikana nähtiin monta tilannetta, joissa kannattajajoukot pääsivät demonstroimaan parhaalla osamallalla tavalla, laulaen ja huutaen.

Eräässä kännykkäkameralla kuvattua ja sosiaalisessa mediassa levitettyä videossa (Taksim 2013) kuulemme jalkapallostadionin lehtereiltä tutun äänellisen rituaalin. Kadulla ovat poliisit ja kannattajat vastakkain. Stadionilta tuttu, katsomoiden välillä kimpoileva kannustuslaulu alkaa huudolla ”oooo”, jonka jälkeen vuorottelevaa huutoa alustetaan kannustamalla vastapuolta huutamaan vastaan. Tällä kertaa urheilujoukkueiden tunnusvärien sijaan huudetaan Turkin lipun värejä, punaista ja valkoista. Kannattajaryhmä huutaa poliiseille: ”asevoimat, huudattehan valkoisen!”. Sen perään hyssytellään ja otetaan vauhtia laskien kolmeen ja huudetaan ”punainen”. Vastakaikuna poliisit huutavat ”valkoinen”.

Jalkapallofanit esittävät kannatusta kuten jalkapallostadionilla, mutta kohde on nyt eri. Urheilujoukkueen sijasta äänellinen rituaali on reartikuloitu yhteiskunnalliseen mielenosoitukseen. Tuttu ja opeteltu tapa olla äänessä yhdessä tai puu tarvittaessa monenlaisiin mielenilmauksiin. Tilanteen koomisuus, se, että poliisi ei toisaalta malta olla huutamatta takaisin ja toisaalta molemmat osapuolet tunnustavat isänmaallisuuttaan yhdessä kaiken kaaoksen keskellä, on tunnusomaista varsinkin Çarşın toiminnalle. Karnivalisoitunut huumori on ollut runstasta kaikkien Gezi-tapahtumien ajan.

Beşiktaşin oma stadion İnönü on parhaimmillaan täysremontissa. Çarşı-fanit saavat kannustaa seuraavan pelikauden joukkuettaan pääministerin mukaan nimetyllä Recep Tayyip Erdogan stadionilla. Aiemmin tämä Kasımpaşaassa sijaitseva stadion oli nimetty pääministerin syntymäkaupungin osan mukaan. Nähtäväksi jää, millaisella laulurepertuaarilla fanit ottavat kauden stadionilla pelattavat pelit vastaan.

Toinen esimerkkini yhteisen kaupunkiaänitilan muokkaamisesta Gezi-tapahtumien aikana on kattiloiden ja pannujen paukuttelu. Verrattuna jalkapallofanien nuorekkaaseen ja maskuliiniseen toimintatapaan tämä osallistumistapa on perinteisempi ja kotirouvien sekä ikäihmisten suosiossa. Ihmiset

saattavat ottaa osaa mielenosoituksiin oman kotinsa parvekkeelta. Näin äänellinen mielenilmaus ei jää ainoastaan nuorten vihaisten miesten vastuulle kaduilla. Oman kotinsa suojista on myös turvallisempaa ottaa osaa mielenosoituksiin, joskaan ei sekään ole vaaraton. Kadulla väkivallaton mielenosoittaminen vaatii kuitenkin toisenlaista rohkeutta ja riskinottoa.

Graafikko Emrah Kavlakin näkemys kattiloiden paukuttamisesta on väkivallattomuuteen kehottava. Sivustollaan julkaisemissaan planssikuvissa lukee muun muassa ”Gaz yiyin ama gaza gelmeyin”, suomeksi vapaasti käännettynä ”nielkää kyynelkaasut, mutta älkää tulistuko”. Tekstin alla on pieni piirros kattilasta ja kauhasta sekä ”suurempi kuin”-merkki ennen leipäveistä.

Pääministeri Erdoğan ei aluksi vaikuttanut parvekkeillaan ja kotinsa edessä kattilaa paukuttelevista vanhuksista, todeten, että ”kattila ja pannu, vanha virsi, näitä on kyllä kuultu aiemminkin”. Hän on osittain oikeassa. Esimerkkejä aikaisemmista äänellisestä solidaarisuuden ja kaupunkilaisten yhteenkuuluvuuden demonstroimisesta löytyy kyllä. Vuonna 1996 tapahtuneesta autokolarista kehkeytyi Susurlukin poliittinen skandaali. Kolarin jälkiseurauksena ilmeni hallituspoliitikkojen yhteys rikollisjärjestöihin. Kansalaiset järjestivät silloisen hal-

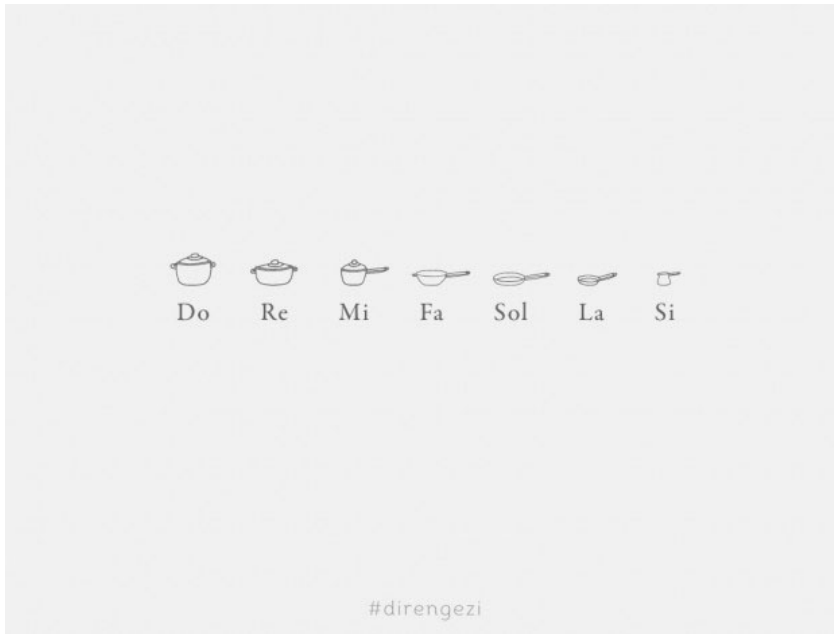

Kuva 1. Kavlak (2013a)

lituksen korruptiota vastaan mielenosoituksia alkuvuodesta 1997. Alkuperäisen idean mukaan asunnoista tuli sammuttaa kaikki valot kello yhdeksän illalla ja viettää ”yksi minuutti pimeydessä valoisamman tulevaisuuden tähden”. Pieni-
muotoisena alkanut kotimielenosoitus otti tulta alleen ja siitä tuli parin viikon ajaksi suosittu iltainen tapahtuma, jossa ihmiset vilkuttivat asuntojensa valoja, kolistelivat parvekkeilla kattiloita ja mekastivat parhaaksi katsomillaan tavoilla.

Tänä kesänä iltaisten kattilankolistelujen jatkuessa pääministeri lopulta kehotti ihmisiä ilmiantamaan äänek-

käät naapurinsa virkavallalle. Hän vetosi kotirauhan rikkomiseen. ”Älkää odotako, että valtio hoitaa kaiken, melu on ympäristöuhka ja meidän täytyy yhdessä taistella sitä vastaan, kenelläkään ei ole oikeutta häiritä toista”, kuului lausunto (CNN 2013). Jos hetkeksi unohdetaan lausunnon järisyttävä ironisuus voidaan huomata, miten ympäristöasiaa keppihevosenä käyttämisen jälkeen poliisi ilmoitti asentavansa tietyille asuntoalueille niin kutsuttuja vinkkilaatikoita. Näihin laatikoihin asukkaat voisivat käydä jättämässä valituksia naapureistaan, jos he epäilivät heidän osallistuvan

Kuva 2. Kavlak (2013b)

laittomaan toimintaan, kuten kattiloiden paukutteluun. Antropologi Jenny White muistuttaa, että Turkin kontekstissa tällainen vinkkilaatikko epäilemättä täyttyy kaikesta siitä kansallismielisestä kiihkosta, jonka nojalla syytetään ihmisiä milloin normatiivisen käytöksen puutteesta (erityisesti naisten tapauksessa) tai erilaisuudesta suhteessa tiettyihin turkkilaisuuden rasistisiin määritelmiin. (White 2013b.)

Emrah Kavlakin toinen plansi, ”kattilafoni”, kommentoi suoraan meluväitettä. Toisen meluhan on toisen musiikkia. Kuvassa on rivissä kattiloita isosta

padasta paistinpannun kautta cezveen eli turkkilaiseen kahvinkeittokippon, ja näiden alla on solmisaatiotavut.

Kattiloiden paukuttaminen siirtyi kodeista ja kaduilta musiikkiin ja konserttisaleihin. Pianisti Fazıl Say lopetti konserttinsa paukuttamalla kattilaa seisovan yleisön viheltäessä ja huutaessa Gezi-puiston iskulausetta, ”Taksim on kaikkialla, vastarinta on kaikkialla”. Kardeş türküler -kuoro esitti uuden kappaleen ”Tencere tava havasi”, josta tehty musiikkivideo lähti vimmalla kiertämään sosiaalista mediaa. Tässä iloisessa folk-kappaleessa kuorolaiset säestävät

itseään kilistelemällä teelaseja ja kolistelemalla kattiloita Istanbulin kaduilla. Satoja uusia kappaleita ja protestilauluja on sävelletty, esitetty, miksattu ja kerätty kuunneltavaksi verkkoon (esim. Çapulcu Şarkılar 2013, Gezipark 2013, Soundcloud 2013). Musiikeissa on edustettuna moni tyyliilaji.

Kolmas ja viimeinen esimerkkini on ”Duran adam”, seisova mies (2013). Tämä hiljainen protestoiija, saksalais-turkkilainen nykytanssija ja koreografi Erdem Gündüz seiso i puhumatta ja liikkumatta Taksim-aukiolla kasvot kohti Atatürkin kuvalla ja turkin lipuilla koristettua kulttuurikeskusrakennusta, kahdeksan tunnin ajan.

Muutamaan tuntiin häneen ei kiinnitetty huomiota, mutta sitä seuranneen hämmennyksen jälkeen hän alkoi saada seuraa, toisia ihmisiä ympärilleen seisomaan ja harjoittamaan katuperformanssin omaista passiivista ja hiljaista vastarintaa. Poliisin pirtaan tämäkään mielenosoittamisen tapa ei sopinut, osa pidätettiin liikenteen vaarantamisesta kello kaksiyöllä. Tämä tapa demonstroida vain seisomalla levisi myös ympäri maata. Kaikenikäiset kaupunkilaiset pysähtyivät Turkin lippujen ja Atatürkin rintakuvien eteen ja seisoivat eleettöminä, yksin ja ryhmissä. Kontrasti aikaisempiin äänekkäisiin mielenilmauksiin oli merkittävä.

Istanbulilaisten mielenosoitusten äänimaisemia tutkinut etnomusikologi Şirin Özgün (2013, XX) pitää hiljaista mielenosoittamista merkittävänä ja tarpeellisenä murroksena äänellisen kulttuurin perinteessä. Hiljainen mielenosoittaminen ottaa etäisyyttä paitsi tuttuihin mielenosoittamisen tapoihin myös siihen toiminnalliseen ympäristöön, jota mielenosoittaja kritisoi. Se on uutta kansalaistottelemattomuutta, johon valtaapitävillä ei ole selkeää ratkaisua.

Gezi-puiston suojelemisesta alkanut sosiaalisen painekattilan räjähtäminen ilmeni yhteisen kaupunkiaänitilan määrittelynä, neuvotteluna ja suoranaisena taisteluna. Väitöskirjani tutkimusaiheet kaupunkiaänitilan kotoistamisesta ovat arkipäiväisempiä, mutta samat teemat yksityisen ja yhteisen äänitilan kerrostumien hallinnasta, merkityksellistämisestä ja muutoksesta toistuvat myös tutkimuksessani. Tällä hetkellä näyttää siltä, että mielenosoitusten äänimaisemasta on jo tullut istanbulilaisille arkipäivää.

LÄHTEET

- Çapulcu Şarkılar (2013) Bandcamp-albumi. URL <http://capulcular.bandcamp.com/album/apulcu-ark-lar> (tarkastettu: 10.8.2013).
- CNN (2013) Başbakan: "Tencere tava, hep aynı hava". CNN Türk haber. URL <http://video.cnntrk.com/2013/haber/6/3/basbakan-tencere-tava-hep-ayni-hava> (tarkastettu: 10.8.2013).
- Gezipark (2013) Gezi Park Direniş Şarkıları. YouTube-kanava. URL <http://www.youtube.com/playlist?list=PL7Vchs33mhtVVCfok8fdfzFNmzyYCTJyk> (tarkastettu: 10.8.2013).
- Günay, Burak (2013) Istanbul United. Wikimedia. URL [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Istanbul_United_\(by_Burak_Gunay_-_A_Brochure_about_the_Taksim_Gezi_Park_Protests\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Istanbul_United_(by_Burak_Gunay_-_A_Brochure_about_the_Taksim_Gezi_Park_Protests).jpg) (tarkastettu: 1.12.2013).
- Kavlak, Emrah (2013a) Gaza gelme. Diren diren. URL <http://dirediren.net/gaza-gelme/> (tarkastettu: 10.8.2013).
- Kavlak, Emrah (2013b) Tencelophone. Diren diren. URL <http://dirediren.net/tencelophone/> (tarkastettu: 10.8.2013).
- Taksim (2013) TAKSİM - Çevik Kuvvet Beyaz Desene!!! Kırmızı! ... Beyaz! (ÇARŞI). Käyttäjän mehmet bilen 6.6.2013 julkaisema video. URL <http://www.youtube.com/watch?v=tsthdCizeHw> (tarkastettu: 7.6.2013).
- Soundcloud (2013) Tunniste "direnis". URL <https://soundcloud.com/tags/direnis> (tarkastettu: 10.8.2013).
- Duran adam (2013) Haberdar. URL <http://cdn1.haberdar.com/haberler/taksim-meydaninda-duran-adam-7923-1g.jpg> (tarkastettu: 10.8.2013).
- White, Jenny (2013a) Testimony, Senate Foreign Relations Committee, July 31, 2013. Where is Turkey headed? Gezi park, Taksim square, and the future of the Turkish model. U.S. Senate Committee on Foreign Relations, hearing. URL http://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/White_Testimony.pdf (tarkastettu: 7.8.2013).
- White, Jenny (2013b) Ihbar, Haber, and Serendipity: Sliding Into A Police State. 9.8.2013. Kamil Pasha-blogi. URL <http://kamilpasha.com/?p=7396> (tarkastettu: 10.8.2013).
- Özgün, Şirin E. 2013. The Sounds of Political Actions in the Streets of Istanbul. PhD thesis in musicology. Istanbul University of Technology.

FT **Meri Kytö** on erikoistunut äänellisen kulttuurin tutkimiseen. Kydön kulttuurintutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja *Kotiin kuuluva. Yksityisen ja yhteisen kaupunkiaänitilan risteymät tarkastettiin* 16.8.2013 Itä-Suomen yliopistossa. Vastaväittäjänä tilaisuudessa toimii professori Marja Tuominen Lapin yliopistosta ja kustoksena professori Helmi Järviluoma-Mäkelä.

Esittelyt

Humanismista, humanistilta, humanisteille. Ja muille.

Ossi Naukkarinen, *Mihin humanisteja tarvitaan*. Aalto ARTS Books, Helsinki 2012. 137 s.

Ossi Naukkarinen on Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun tutkimuspäällikkö, filosofian tohtori, esteetikko, humanisti. Hänen kirjoittamansa teos *Mihin humanisteja tarvitaan* on filosofinen pohdinta siitä, mitä humanismi on suhteessa eri tieteenaloihin, uskontoon, taiteisiin, arkeen ja antihumanismiin. Globaalissa uusliberalistisen talouspolitiikan ohjaamassa nykytodellisuudessa humanismi ja humanisti joutuvat usein paikantamaan itseään suhteessa maailmaan sekä perustelemaan olemassaoloaan. Tämä aktualisoituu opiskelijoiden näkökulmasta erityisesti oman paikan löytämisen ja tulevan työelämän kysymyksiin.

Naukkarinen esittää humanismin keskeisinä piirteinä neljä asiaa: ihmis-keskeisyyden, historiasuuntautuneisuuden, näkemysten avoimen perustelun ja kielipainotteisuuden. Humanismin kes-

kiössä on ihminen, jolla on erityisasema suhteessa muihin eliöihin. Humanismi tarkastelee ihmisen ja maailman välistä suhdetta, jossa ihmisen toiminta on kulttuurisidonnaista. Sen ihmiskäsitys on optimistinen: humanismi näkee ihmisen olentona, jolla on kyky kehittää ja hallita itseään. Historiasuuntautuneisuus viittaa kolmiulotteiseen maailmankuvaan, joka toimii sekä tässä ajassa horisontaalisesti eri kulttuurien välillä että ajallisesti syvyyssuunnassa historiallisena katseena menneeseen – ja tulevaan. Tämä on erityisesti asioiden selittämisen ja ymmärtämisen tapa. Myös tulevaisuutta voidaan hahmottaa aikaisempien toimien päälle rakentuvana. Alana humanismi muistuttaa menneisyyden virheistä ja toimii ”yhteisön muistina”.

Näkemyksen avoin perustelu puolestaan on erityisen tärkeää humanistisessa tutkimuksessa, jossa ei tutkita eksakteja koeasetelmia eksaktein menetelmin. Humanistin tulee perustella ja eritellä tutkimuksensa asetelma ja kulku ja sujuvalla kielellä tuoda esiin tutkimuksen keskeinen kysymys, materiaali ja aineisto, näkökulma, sekä se, miten tutkimus on tehty. Nykyään on tärkeää positioitua, asettaa itsensä suhteessa aiheeseen tai kohteeseen sekä lähestymistapaan. Samat vaateet vallitsevat yleisellä tasolla muillakin tieteenaloilla: tutkimusasetelma ja -valinnat täytyy perus-

tella, ja tutkimukselta edellytetään tiettyä johdonmukaisuutta. Naukkarisen mukaan humanistisen tutkimuksen ero suhteessa esimerkiksi luonnontieteisiin on lopullista varmuutta vaille jäävässä lopputuloksessa. Se, miten hyvä ja uskottava tutkimuksesta tulee, on myös tutkijan perustelun, päättelyn ja argumentaation varassa.

Humanismin neljästä piirteestä Naukkarinen nostaa esiin erityisesti kielipainotteisuuden: yksi kirjan läpäisevistä teemoista on kieli ja kirjoittaminen. Ihmiset kommunikoivat kielen avulla, ja hyvä humanisti on myös hyvä kirjoittaja, kuin sanataiteilija. Korkeatasoisen kielen käytön tulisi olla tavoite. Humanisti osaa oman äidinkiensä lisäksi vieraista kielistä, mielellään useita.

Kieli on sekä humanistin tutkimuskohde että itse työskentelyn väline. Humanisti voi tutkia sekä kielellistettyä maailmaa että kieltä itseään. Työskentelyn tärkeimmät taidot ovat lukeminen, kirjoittaminen, puhuminen ja kuunteleminen. Kieli on ajattelun ja kommunikaation väline. Naukkarinen tuo esiin myös kielen kontekstisidonnaisuuden ja merkitysten kulttuurisen muodostumisen: kielelliset ilmaukset ja merkitysten rakentuminen ovat kieleen sidottuja. Kirjassa tuodaankin esiin humanististen tieteiden lisäksi myös yhteiskuntatieteissä tapahtunut paradigman

muutos, jota tavataan nimittää kielelliseksi käänteeksi. Kulttuurin tutkijan näkökulmasta ajattelen, että tätä olisi voinut avata kirjassa enemmänkin, samoin kuin erilaisten tekstityyppien ja -tyylien merkitystä, myös konkreettisemmin siihen liittyen, miten humanisti niitä käyttää ja tarvitsee.

Tekstissä myös retoriset keinot ovat humanisteille tärkeä. Naukkarinen nostaa esiin käsitteet *ethos*, *pathos* ja *logos* (s. 92–93). *Ethos* eli eetos viittaa siihen, minkälaisen kuvan teksti tai puhe rakentaa tuottajastaan eli kirjoittajasta tai puhujasta, ja minkälaisen taustan kirjoittajalla tiedetään olevan. *Pathos* eli paatos tarkoittaa sitä, miten teksti vaikuttaa vastaanottajiansa tunteisiin tai asenteisiin. Sen tuottaminen voi olla kirjoittajalle lämpensä tiedostettua, mutta taitava kirjoittaja voi rakentaa tekstiinsä myös tietynlaista paatosta. *Logos* puolestaan tarkoittaa tekstin uskottavuutta, päättelyä ja perustelua, järkiperaista argumentointia.

Niin humanistin kuin periaatteessa minkä tahansa alan tutkijan kyky kommunikoida ja käyttää kieltä hyvin, selkeästi ja avoimesti näkemyksensä perustellen on viime aikoina konkretisoitunut julkisuudessa paljon näkyvyyttä saaneen niin sanotun ”Himasen sinisen kirjan” tapauksessa. Ottamatta kantaa julkaisun sisältöön voinen todeta, että kirjan ymmärrettävyyttä ja sisältöä kos-

keva kritiikin voidaan ainakin osittain katsoa menevän juuri suomenkielisen ”sanataiteen puutteen” piikkiin.

Kieleen liittyen Naukkarinen nostaa esiin myös ajankohtaisen kysymyksen julkaisukielestä ja suomen kielen asemasta tieteellisessä kirjoittelussa. Humanistit, muiden ihmistieteilijöiden ohella, ovat asettuneet tukemaan suomenkielisten julkaisujen asemaa. Tämä on tärkeää paitsi kielellisen ilmaisun, myös tiedon leviämisen ja kielen kehittymisen näkökulmista, kuten vuonna 2011 *Tiedä suomeksi!* - ja sitä seuranneessa *Tieteen kieli – Vetenskapens språk* -projektissakin on haluttu nostaa esiin. Kaikki tieteenalat eivät kielellisesti ole samankaltaisessa asemassa. Kuten Jyväskylän yliopiston rehtori, fyysikko Matti Manninen (2013, 3) toteaa, hän ei ole kirjoittanut yhtään tieteellistä artikkelia suomeksi, eikä fyysikolla siihen sopivia foorumeita ole olemassa. Kuitenkin Mannisen jatkoväite suomen kielen soveltuvuudesta kaikilla aloilla tieteen popularisointiin herättää humanistissa ärtymystä. Suomen kieli on yhä monilla aloilla myös tärkeä tieteen kieli, vaikka siitä ei saakaan yhtä hyvä tulos pisteitä kuin kansainvälisistä julkaisuista.

Naukkarinen käsittelee humanismille olennaisten piirteiden lisäksi sen kritiikkiä, tieteenfilosofia näkökulmia, epistemologia ja ontologia ky-

symyksiä, vaikkakaan hän ei käytä tätä käsitteistöä. Tämä on selvästikin tietoinen ja johdonmukainen valinta. Keskustelu linkittyy myös peircelandaiseen keskusteluun tieteen ominaispiirteistä, joita ovat julkisuus, objektiivisuus eli puolueettomuus ja itsensä korjaavuus, vaikkakaan hän ei tätäkään käsitystä eksplisiittisesti tuo esiin. Myöskään teoretointia ei kirjassa viljellä. Totuutta ei käsitellä totuusteorioiden kautta, eikä tietokäsitystä tietoteorioiden valossa, vaikkakin joitakin keskeisiä ajattelijoita tuodaan esiin suhteessa humanismiin. Esseistinen, epätieteellinen kirjoitustyylillä on harkittu. Tekstiä on miellyttävä lukea, sivujen reunoihin eriytyvät tekstinostot toimivat hyvin.

Löytyykö kirjasta vastaus kysymykseen otsikossa esitettyyn kysymykseen: mihin humanisteja tarvitaan? Kyllä ja ei. Naukkarinen käy keskustelua humanismin tarpeellisuudesta yleisellä historiallis-tieteenfilosofisella tasolla ja valottaa humanismin tehtävää lähinnä tieteenä, suhteessa luonnontieteisiin, taiteeseen ja arkeen. Tosin monet käydyistä keskusteluista ovat sovellettavissa myös muille aloille, eivätkä alojen rajatkaan ole aina selviä, kuten kirjassa tuodaan esiin. Kuitenkaan siihen, mihin humanisteja todellisuudessa tänä päivänä työelämässä tarvitaan, Naukkarinen ei paneudu. Jäinkin kaipaamaan konkreettisempaa

tämän ajan ilmiöihin ja ongelmiin pureutuvaa lähestymistä. Työssäni joudun miettimään opiskelijanäkökulmaa, joka on usein hyvin konkreettinen. Opiskelijat miettivät, mitä annettavaa minulla humanistina voisi työelämässä olla, minkälaisia yhteistyötaitoja tarvitaan, tai mikä rooli humanisteilla voisi monialaisessa yhteistyössä olla. Kirja kaipaisikin kainaloonsa jatko-osan, joka asettaisi humanismin hieman käytännönläheisempään työelämäkontekstiin.

Naukkarisen teos on kirjoittamisen, hyvän kielen ja sivistyksen puolustuspuhe, joka valottaa humanismia tieteenalana. Hän peräänkuuluttaa perinteisiä akateemisia ihanteita – hitautta, kypsyttelyä ja perusteellisuutta, malttia ja viiteliäisyyttä, jotka ovat jääneet tulostavoitteellisen yliopistomaailman jalkoihin. Hän on itse kielellisesti huolellinen ja taitava kirjoittaja, ja pystyy kirjoittamaan sekä mielenkiintoisesti että selkeästi. Helppolukuisuutensa, sujuvuutensa ja yleissivistyksellisyytensä takia suosittelisin kirjaa silti kaikille humanististen alojen opiskelijoille tai opintonsa aloittaneille. Ymmärrystä tieteenfilosofiasta tai käytännöstä kirja ei pyri antamaan, mutta se tuottaa oman humanistisen merkitysverkostonsa, joka voisi avata humanismin ydintä myös ”ei-humanisteille”. Naukkarinen kirjoittaa kirjaan vahvasti oman eetoksensa, logosta

unohtamatta. Paatos jääköön meidän lukijoiden vastuulle.

KIRJALLISUUS

Manninen, Matti (2013) Kansainvälisyys ja suomen kieli. Jyväskylän yliopiston tiedotuslehti *Tiedonjyvä* 1/2013, 3.

Terhi Skaniakos

FT **Terhi Skaniakos** on musiikin, kulttuurin ja yliopistopedagogiikan parissa puuhasteleva humanisti, joka työskentelee erikoissuunnittelijana strategisen kehittämisen yksikössä Jyväskylän yliopistossa.

Dokumenttiohjaajat vapauden asialla

Timo Korhonen, *Hyvän reunalla. Dokumenttielokuva ja välittämisen etiikka.* Aalto-yliopiston julkaisusarja Doctoral Dissertations 139/2013. Aalto-yliopisto, Helsinki 2013. 339 s.

Timo Korhosen väitöskirja *Hyvän reunalla* on elokuvaohjaajan ja -tuottajan kokemuksella kirjoitettu tutkimus suomalaisen dokumenttielokuvan moraalista. Tutkimuksen kohteena on kattava joukko niin kutsutun uuden suomalaisen dokumenttielokuvan edustajia vuosilta 1991–2008. Mainittuna ajanjaksona dokumenttien herättämä mielenkiinto on merkittävästi kasvanut. Suomessakin on totuttu siihen, että tuoreet dokumentit päätyvät teatterilevitykseen, herättävät julkista keskustelua ja tulevat palkituiksi. Vastaava kiinnostus voidaan havaita myös elokuvatutkimuksessa, ja Korhosen tutkimus asettuu vuoropuheluun esimerkiksi Jouko Aaltosen, Susanna Helken ja Ilona Hongiston viimeaikaisen väitöstutkimusten kanssa.

Kasvaneen kiinnostuksen vuoksi *Hyvän reunalla* hankkinee lukijoita myös yliopistomaailman ulkopuolelta. Tätä edistävät jo tutkimuksen edustava ulkoasu ja journalistisen houkuttelevat

otsikoinnit. Johdannon jälkeen teos tarjoaa kiinnostavan katsauksen dokumenttielokuvien kehitykseen ja yhdeksässä seuraavassa luvussa se lähestyy aineistoaan elokuvanteon prosessia mukaillen. Ohjaajien ennakkovalmistelujen moraalista valinnoista se etenee kuvaustilanteen haasteisiin, elokuvakeinojen oikeutuksen pohtimiseen ja edelleen tarinarakenteiden tarkasteluun. Viimeisissä luvuissa Korhonen suhteuttaa havaintonsa suomalaisten arvoihin ja päätyy lopuksi ohjaajien moraalisen vastuun pohdintaan.

Tutkimus innostaa tutustumaan neljäänkymmeneen mainioon suomalaiseen dokumenttielokuvaan uusista näkökulmista. Käydessään vuoropuhelua aineistonsa kanssa Korhonen suosii esseististä, jopa impressionistista puheta-
paa, joka on kaukana (k)ankeasta akateemisesta eksaktiudesta. Hyvin kiinnostavaa ja osuvaa on myös se, että aihepiirinä on nimenomaan dokumenttien moraalit. Tutkija ei ota koeteltavakseen mitään tiettyä etiikan traditiota tai teoriaa vaan ymmärtää aineistonsa moraaliksi teoiksi, joista voidaan eri konteksteihin asettuna tulkita tekijöiden arvoperiaatteita.

Korhosen tutkimus on kuitenkin kirjoitettu väitöstutkimukseksi, ja silloin sille voidaan asettaa edellä sanottua poikkeavia mittapuita. Näkemykseni

mukaan *Hyvän reunalla* ei näin luettuna ole vahvimmillaan.

Korhonen määrittelee tehtävikseen selvittää, mitä oikeuksia dokumentti-ohjaajat katsovat omaavansa ja mitä valintoja he niiden pohjalta tekevät (s. 13). Tehtävistä kuoriutuu esiin toisia tehtäviä, jotka muotoutuvat pian edelleen. Loppupäätelmät eivät aivan täsmällisesti vastaa tätä tehtäväjoukkoa. Täsmällisyys olisi ollut hyve, sillä tutkimus on asetelmaltaan laaja ja luonteeltaan haarova.

Laajuus ja haarovuus seuraavat laajan aineiston ohella työn metodologisesta moninaisuudesta. Kukin kahdeksasta käsittelyluvusta esittelee erilaisen tulkinnallisen kehyksen, johon aineisto soveltuvin osin suhteutetaan: tilastollisista menetelmistä edetään muun muassa kertomuksen teoriaan, western-tutkimukseen, kvantitatiiviseen arvotutkimukseen ja eksistentiaaliin. Tämä moninaisuus ei itsessään ole ongelma, sillä se tuottaa merkityksiä aineistosta. Ongelmallista on, ettei Korhonen riittävässä määrin suhteuta käyttämiään metodologisia ”työkalupakkeja” toisiinsa. Perustelematta jää, miten aivan eri tutkimusperinteitä edustavat menetelmät sovelletaan kokonaisuudeksi tämän tutkimuksen asetelmaan. Riittää, että niistä käsin syntyy tulkintoja.

Dokumenttielokuvan merkitykset voivat aktivoitua jokseenkin missä ta-

hansa tulkintakehyksessä. Olen siis vakuuttunut, ettei Korhonen ole löytänyt ainoita avaimia aineistoonsa. Juuri siksi valinnat pitäisi perustella ja niveltää tarkemmin. Toisaalta tutkimuksessa sovelletaan käsitteitä, jotka ovat osoittautuneet kompleksisiksi (esimerkiksi arvot, moraalit ja vapaus). Niistä kaipaasi määritelmiä, jotka on operationaalistettu käsitteillä olevan tutkimuksen tarpeisiin; laajempaa oppineisuutta osoittaisi tulkintakäsitteiden kriittinen arviointi ja kehittäminen. Vaikka Korhonen hallitsee aineistonsa uskottavasti, toistuva puhe metodologisista ”työkaluista” vie aivan toiseen suuntaan. Esimerkiksi Levinasin ja Heideggerin filosofiat hän ohittaa, sillä niistä ”ei ollut työkaluiksi” (s. 30). Teorioita ja käsitteitä ei käytetä kuin meisseleitä pakista. Sen sijaan niiden syvälinen, kriittinen ja refleksiivinen tarkastelu olisi vahvimpia keinoja tukea tutkimuksen eksaktiutta.

Ratkaisevan tärkeää metodologisen vyyhden perustelemissa olisi elokuvateoreettisen käsityksen eksplikoiminen. Korhonen esittää kuitenkin hyvin vähän näkemyksiä siitä, mitä dokumentti-elokuva on. Ymmärretäänkö dokumentit siis teksteiksi, kertomuksiksi tai esteettisiksi kokonaisuuksiksi? Ovatko ne (moraalista) tietoa välittäviä, vai lähestytäänkö niitä ehkä sosiaalisena toimintana yhteiskunnassa? On luettavissa, et-

tä dokumenttielokuvien ymmärretään olevan ainakin kaikkea tätä (kuten ne ovatkin). Tällöin tutkimusasetelma on kuitenkin liian laaja. Toisaalta on aihetta kysyä, *missä* elokuvien välittämä moraalinen viesti muodostuu: tekijän mielessä, valkokankaalla, yleisössä vai jos-sain muualla? Korhonen painottaa tekijöitä ja loppuluvussa hänellä onkin esittää suomalaisten dokumenttiohjaajien ”yhtenevä moraalinen periaate”: vapauden etsinnän kuvaaminen on ”ammattikunnan itselleen asettama päämäärä” (s. 270, 286). Väite vaatisi huolellista perustelua.

Dokumenttielokuvan teoreettinen paikantaminen voisi viedä päättelyä eteenpäin monissa kiinnostavissa kohdissa. Keskeinen avaamaton kysymys on esimerkiksi se, mikä on dokumenttielokuvan ja taiteen suhde. Erittäin monet dokumenttielokuvista eritellyt keinot, valinnat, käytännöt ja päämäärät ovat näet tuttuja juuri taiteen kentältä.

Modernissa yhteiskunnassa taiteen olennaisimpia tehtäviä on tuottaa julki-suuteen näkökulmia, jotka muuten jäisivät vaille huomiota. Tyypillistä on, että taideteos kuvaa yksilön ristiriitaista kehitysprosessia vapauksia ottaen ja mahdollisesti ”todellisuutta” liioitellen. Näin syntyvä representaatio ei heijasta vaan tuottaa todellisuutta: se nostaa puheenaiheita ja luo merkityksiä. Edelliset voita-

neen nähdä myös dokumenttielokuvan tehtävinä. Mutta toisaalta dokumenttien mielletään olevan taiteeseen nähden enemmän totta. Tällä häilyvällä rajalla nykyaikaisen dokumenttielokuvan tekijät aivan tarkoituksella toimivat. Mah-taako dokumenttien moraalikin syntyä tämän rajankäynnin motivoimana, kun elokuvien sisältöä kytketään sosiaaliseen toimintaan yhteiskunnassa?

Korhosen keskeinen tutkimustulos on uuden suomalaisen dokumenttielokuvan moraalitematiikan määrittelemisen. Hänen mukaansa elokuvat tarkastelevat toistuvasti poikkeusyksilön matkaa pimeydestä valoon, hänen liikettään kohti vapautta. Tämä romanttisen tarinan prototyyppi luetaan aineistosta esiin kiinnostavasti. Korhonen osoittaa, ettei dokumentaarisuuden perusta tuhoudu, vaikka ohjaaja tietyissä määrin muuntelee totuutta. Sen sijaan *todennäköinen* voi olla totuutta antoisampaa – erityisesti elokuvien välittäessä moraalisia kannanottoja. Tutkija juontaa romanttisten representaatioiden juuret dokumenttielokuvan alkulähteiltä, Robert Flahertyn 1920-luvun filmeistä. Hän mainitsee kyseisen sankarimyytin löytävän vuosien kuluessa aina uusia miljöitä, vaikka ohjaajat ovat aina tavoitelleet ikään kuin puhtaampaa dokumentaarisuuden muotoa (s. 44–46). Tästä kertautumisesta kuulisi mieluusti lisää!

Kun dokumenttielokuvat siirtyvät yllä mainittuihin kerronnan tapoihin, ne eivät tarjoa yleisölleen totuuksia vaan tulkinnallisia haasteita. Tämä havainnollistuu pääluvussa 8, jossa Korhonen vertaa romanttisia kehitystarinoita *Jokamies*-moraliteettiin. Yhteydet tämän uuden ajan alun uskonnollisen kuvaelman ja esimerkiksi John Websterin öljydieetti-elokuvan (*Katastrofin aineksia*) välillä osoitetaan vakuuttavasti ja hauskastikin. Luvussa ilmenee Websterin elokuvan erkaneminen perinteisten moraliteettien mustavalkoisuudesta. *Jokamies* paimensi yleisöään pois kadotuksesta kirkollisten hyveiden piiriin, mutta Webster havainnollistaa moraalisten ratkaisujen vaikeuden: elämää ei voi elää täysin öljyn varassa eikä täysin ilman. Vertailussa voi kuitenkin piillä anakronismeja. *Jokamies* syntyi uuden ajan kynnyksellä kirkon menettäessä asemaansa. Entä jos senkään viesti aikansa ihmisille ei ollut valmis vastaus vaan vastaava moraalinen dilemma? Tällaiset tulkintakehyksen asettamiseen liittyvät kysymykset olisivat muissakin luvuissa olleet avaamisen arvoisia. Esimerkiksi schwartzilaisen arvotutkimuksen varassa esitetty tulkinta siitä, etteivät elokuvat juuri käsittele valtaa, voi kertoa myös vallan ka-peasta määrittelystä.

Kaikesta huolimatta *Hyvän reu-nalla* tarjoaa kiinnostavia näkökulmia

suomalaiseen dokumenttielokuvaan ja houkuttelee elokuvien pariin. Useimmat sen lukijat katsonevat seuraavaa vastaan tulevaa dokumenttielokuvaa uusin silmin, mikä ei ole Timo Korhoselle aivan vähäinen ansio.

Ville Sassi

FT **Ville Sassi** on opettaja ja kirjallisuuden-tutkija Kuopiosta.

Haastattelun analysoinnin jalo taito

Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere 2010. 469 s.

Haastattelu ja haastatteluaineisto ovat osa monen tutkijan tutkimusasetelmaa, ja näiden käyttäminen osana moniaineistoisia laadullisia tutkimuksia näyttää yhä lisääntyvän. Ainakin humanistisilla aloilla haastattelujen suosion voi katsoa juontuvan kahteen ”käänteeseen”. Näistä ensimmäinen on 1980-luvulta alkanut vuorovaikutuksellinen käänne, jossa erityisenä kiinnostuksen kohteena on autenttinen kielenkäyttö ja vuorovaikutus (esim. keskustelunanalyysi). Toista voisi nimittää etnografiseksi käänteeksi. Tämä näkyy uudenaikaisena kenttätutkimustietelynä ja erilaisten tutkimus-, asiantuntija- ja fokusryhmähaastattelujen sekä ylipäättään moniaineistaisen tutkimuksen lisääntymisenä. Haastattelu on kuitenkin tutkimusmenetelmänä suhteellisen vakiintunut, erityisesti yhteiskuntatieteissä. Johanna Ruusuvuoren, Pirjo Nikanderin ja Matti Hyvärisen toimittama *Haastattelun analyysi* jakaa yhteiskuntatieteilijöiden analyttistä kokemusta ja osaamista nyt myös muiden tieteenalojen tutkijoille ja opiskelijoille.

Teos on luonteeltaan konkreettiseen analyysin tekemiseen opastava perusopikirja, joka täydentää luontevasti Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan teosta *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus* (2005).

Teos koostuu toimittajien kirjoittamasta johdannosta ja kahdesta osasta. Ensimmäisen osan 13 artikkelissa esitellään erilaisia menetelmiä ja näkökulmia, joita sovelletaan erilaisiin haastatteluihin. Esiin tulevat etnografia, kertomus ja kerronnallisuus, asemointi ja identiteetti, ryhmä- ja yksilöhaastattelujen diskursiivinen analyysi, jäsenkategoria-analyysi, keskustelunanalyysi, puhetoimintojen luokitteluun pohjautuva koodaus, grounded theory ja asiantuntijahaastattelu. Teoksen toinen osa on lyhyt, mutta tärkeä: sen viidessä kirjoituksessa tarkastellaan aineiston käsittelyä käytännön näkökulmasta, esimerkiksi litterointia, kääntämistä ja eettisiä kysymyksiä. Kokonaisuutena teos on siis tuhti paketti.

Teoksen johdannossa kuvataan haastattelun analyysin vaiheita: aineiston järjestämistä ja rajaamista, sen luokittelua, ilmiöiden havainnointia ja tulkintaa, validiteettia ja uskottavuutta sekä lopuksi keskustelua aineiston kanssa. Vaiheiden käsittely on konkreettista ja vaiheet nivotaan yleisemmin laadullisen tutkimuksen periaatteisiin. Johdan-

nossa lukijaa esimerkiksi muistutetaan siitä, että haastateltavalle esitettävät kysymykset ovat eri asia kuin tutkimuskysymykset ja että aineiston analyysissä tarvitaan vielä analyttisiä kysymyksiä, joita aineistolta kysytään. Vaiheiden käsittely noudattelee kuitenkin analyysiprosessin kulkua niin johdonmukaisesti kuin lineaarisessa tekstissä on mahdollista ja on pedagogisesti onnistunut. Johdanto rakentaakin hyvän perustan teoksen artikkeleiden lukemiselle. Menetelmiä esittelevät artikkelit käsittelevät kukin joko yhtä menetelmää tai yhdistävät eri menetelmiä keskenään. Kaikissa artikkeleissa on lyhyt johdanto käsiteltävään näkökulmaan ja konkreettisia analyysiesimerkkejä, jotka ovat peräisin aidoista tutkimuksista.

Laura Huttunen ja Anna Rastas esittelevät artikkeleissaan haastatteluaineistojen käyttöä osana etnografista tutkimista. Huttunen on tutkinut Suomessa asuvia bosnialaisia ylirajaisuuden näkökulmasta ja Rastas rasismia lasten ja nuorten arjessa sekä Afrikan ja afrikkalaisten esittämistä suomalaisissa tietokirjoissa. Kumpikin kertoo seikkaperäisesti ja kiinnostavasti omista tutkimusprosesseistaan ja siitä, miten etnografia ja osaltaan haastattelut vaikuttavat tutkimuskysymyksen täsmentymiseen. Merkittävää on, kuten Huttunen huomauttaa, että etnografisessa tutkimuksessa

haastattelu ei ole yksiselitteinen käsite vaan ”raja epämuodollisen keskustelun ja tutkimushaastattelun välillä on usein liukuva” (s. 41) eikä haastattelu välttämättä ole edes nauhoitettu ja litteroitu.

Kolmessa seuraavassa artikkelissa käsitellään kertomusta ja kerronnallisuutta haastatteluissa. Matti Hyvärinen esittelee haastattelukertomuksen analyysia, jossa hyödynnetään myös kirjallisuuden- ja kielentutkimuksen käsitteitä ja malleja (Genette, Labov, Fludernik) sekä sovelletaan niin sanottua aika-kehityksen analyysia ja systeemifunktionaalisen kieliteorian prosessityyppiä. Tarja Aaltosen ja Anna Leimumäen artikkeleissa sovelletaan narratologista lähestymistapaa ja koetellaan kertomuksen rajoja: tarkastelun kohteena ovat omaelämäkerrallinen sairauskertomus ja toisaalta ammattilaisen tekemä kuntoutushaastattelu. Lukija viedään taitavasti esimerkkien kautta pohtimaan sitä, mikä on kertomisen ja kokemuksellisuuden raja ja miten selvä tai sumea käsite kertomus lopulta on. Myös Jyrki Pöysän artikkeli koskee kerronnallisuutta mutta fokuksessa on asemointinäkökulma. Pöysä kuvaa aluksi haastattelutilannetta asemointitapahtumana ja asemoinnin liikkuvuutta eli prosessimaisuutta tarinalinjan käsitteen (vrt. kirjallisuudentutkimuksen juoni) avulla. Lopuksi keskitytään kerronnallisen asemoinnin

analyysiin haastatteluissa. Pöysän artikkelissa osoitetaan taitavasti, millaisia yhtäläisyyksiä eri tutkimusperinteillä ja käsitteillä on ja miten samaa ilmiötä voidaan nimittää eri tavoin. Jukka Törrösen artikkeli identiteettien ja subjekti-asemien analyysistä asettuu luontevasti Pöysän artikkelin jatkoksi. Törrönen yhdistää erilaisia näkemyksiä subjektiasemasta ja esittää esimerkein, miten subjekti-asemia ja osallistujarooleja voi niiden avulla aineistoista tutkia. Lopuksi hän korostaa sitä, että eri näkökulmat asettavat subjekti-asemat eri valoon ja tuottavat siksi myös erilaisia tuloksia – sen, miten niitä analysoidaan, määräävät kysymyksenasettelu ja tutkijan teoreettinen näkökulma.

Ilkka Pietilä käsittelee artikkelissaan ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivista analyysia. Hän tuo esiin eri aineistotyyppien erot ja opastaa aineistojen järjestämiseen ja analyysiin. Kahden erityyppisen aineiston rinnakkaisessa käyttämisessä ja systemaattisessa analyysissa on oleellista vertailla ja luokitella aineistoja sekä kiinnittää huomiota eroihin. Diskursiivisen analyysin periaatteiden mukaisesti erojen selittämisessä siirrytään *mitä-* ja *miten-*kysymyksistä *miksi-*kysymyksiin, joissa otetaan huomioon erityisesti haastattelutilanteiden vuorovaikutukselliset erot. Pirjo Nikander esittelee artikkelissaan jäsenkategoria-

analyysia, jonka avulla voidaan selvittää aineistossa ilmeneviä kulttuurisia järjestyksiä, kuten eri ryhmiin ja kategorioihin kuulumisia ja niihin liittyviä arvoja ja normeja. Nikander esittelee ensin jäsenkategoria-analyysin taustaa ja peruskäsitteet sekä sen, millaisiin kysymyksiin jäsenkategoria-analyysillä voi vastata. Hän havainnollistaa esimerkein, miten kulttuurisia jäsenyyksiä voi analysoida haastatteluista. Nikanderin artikkelin aihe on suomenkielisissä akateemisissa oppikirjoissa uusi. Jäsenkategoria-analyysistä ei tietääkseni ole aiemmin (ennen vuotta 2010; ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 2012) kirjoitettu suomeksi tällaista perustavanlaatuaista artikkelia, jota voi luetuttaa opiskelijoillakin. Analyysin perusasiat esitetään artikkelissa helposti lähestyttävästi, mistä tekijä ansaitsee kiitokset.

Johanna Ruusuvuori esittelee keskusteluanalyttista näkökulmaa haastatteluihin. Artikkelin on selkeä, ja vaikka keskusteluanalyysistä on julkaistu Suomessa useita perusasioita käsitteleviä artikkelikokoelmia, antaa artikkelin loppuosan kontrolli- ja tiedollisen vallan käsittely pohdittavaa haastattelujen analysoijalle. Pirkko Nuolijärvi ja Liisa Tiittula nostavat artikkelissaan mediahaastattelujen analyysistä esiin niiden olennaisen eron muihin haastattelun lajeihin: toisaalta se on keskustelijoi-

den välistä vuorovaikutusta, mutta se on aina myös keskustelun esittämistä (s. 304). Vuorovaikutusta säätelee toisaalta samantyyppinen ennakkosuunnitelu kuin tutkimushaastatteluakin, mutta toisaalta sitä säätelee myös kolmas, ulkopuolinen osallistuja eli katsoja. Artikkelin osoittaa, miten esimerkiksi etukäteinen käsikirjoitus, etnografinen tieto ja haastattelijan ja haastateltavan omat agendat vaikuttavat vuorovaikutukseen ja siten analyysiin. Maria Rakkolainen ja Leena Ehrling vertailevat artikkelissaan sitä, millaista tietoa vuorovaikutuksesta saadaan yhdistämällä kahta eri menetelmää päihdehoidossa käytettävän motivoivan haastattelun analyysiin. Käytettävät menetelmät edustavat etic- ja emic-näkökulmia: puhetoimintojen luokitteluun pohjautuva koodaus (MITI 3.1.1) edustaa tutkijalähtöistä (etic) näkökulmaa ja keskusteluanalyysi puhujalähtöistä (emic). Artikkelin osoittaa, että menetelmien yhdistäminen on mahdollista ja onnistuessaan se tuo uusia näkökulmia aineiston tulkintaan.

Ensimmäisen osan päättävät Jari Luomasen artikkeli grounded theory -menetelmästä ja Marja Alastalon ja Maria Åkermanin artikkeli asiantuntija-haastattelun analyysistä. Luomanen kuvaa GT-menetelmän taustan ja analyysin etenemisen systemaattisesti ja lukijajäntävällisesti. Artikkelin lopussa hän poh-

tii vielä realistisesti menetelmän asemaa ja käyttöä sekä GT-menetelmän kohtaamaa kritiikkiä. Tärkeä muistutus sosiaalisen konstruktionismin suosion keskeällä on myös se, että grounded theory perustuu toisenlaiseen käsitykseen todellisuuden luonteesta: sen avulla pyritään muodostamaan ”aineistoon perustuen teoriaa ympäröivästä todellisuudesta” (s. 368). Alastalo ja Åkerman puolestaan muistuttavat asiantuntijahaastattelun olemassaolosta ja erityispiirteistä ja analyysimenetelmän esittelyn sijaan nostavat esiin esimerkiksi faktojen ja kulttuuristen jäsenysten suhteen analyysissä sekä asiantuntijahaastattelujen aseman osana moniaineistoista tutkimusprosessia. Asiantuntijahaastatteluita tehdään yleensä tiedon saamiseksi, mutta se ei sulje pois sitä, että nekin ovat haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutusta. Kirjoittajat esittävätkin, että haastattelun faktaluenta ja todellisuuden intersubjektiivinen rakentuminen on mahdollista yhdistää.

Kirjan toisessa osassa opastetaan haastatteluaineiston käsittelyn kysymyksiin. Lyhyehköissä kirjoituksissa kerrotaan erilaisista analyysiohjelmista (Outi Jolanki ja Sanna Karhunen), vieraskielisten aineistojen analyysistä ja raportoinnista (Ilkka Pietilä), litteroinnista (Johanna Ruusuvuori), litteroinnista erityisesti kääntämisen näkökulmasta

ja validiteetista (Pirjo Nikander) sekä eettisistä kysymyksistä ja haastattelujen jatkokäytöstä (Arja Kuula ja Sanni Tiitinen). Näistä kirjoituksista on hyötyä myös muille kuin haastatteluaineistojen kanssa työskenteleville, ja niistä osaa voi hyvin käyttää jo proseminaaritason opetuksessa.

Haastatteluihin liittyy paljon erilaisia aineiston käsittelyn, analyysin ja tulokinnan kysymyksiä. *Haastattelun analyysi* -teoksessa näitä kysymyksiä käsitellään moniin eri tutkimusperinteisiin nojautuen. Teoksen ansio on, että se parhaimmillaan tarjoaa lukijalle mahdollisuuden liittää analyysin periaatteita jo aiemmin tuntemiinsa tutkimusperinteisiin. Kirjan käyttökelpoisuutta lisää sekin, että osa menetelmistä sopii myös kirjoitettujen tekstien analyysiin. Teoksen eittämätön ansio on, että se nostaa esiin tyypillisiä haastattelun analyysin ongelmia mutta antaa myös lukuisia metodisia, eettisiä ja käytännön ohjeita, joita on aiemmin ollut tarjolla vain hajanaisesti. Toivoa sopii, että myös muut kuin yhteiskuntatieteilijät ottavat kirjan käyttöönsä.

KIRJALLISUUS

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.

Anne Mäntynen

Anne Mäntynen on suomen kielen dosentti, joka toimii yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa. Hän on viime vuosina muun muassa haastatellut kääntäjiä Koneen säätiön rahoittamassa hankkeessa *Suomentamisen ideologiat ja normit* (2008–2011).

Olemmeko koskaan olleet vain kansallisia?

Anne Ollila & Juhana Saarelainen (toim.), *Kosmopoliittisuus, monikulttuurisuus, kansainvälisyys. Kulttuurihistoriallisia näkökulmia*. Cultural history – kulttuurihistoria 11. k&h, Turun yliopisto 2013. 294 s.

Turun kulttuurihistorian oppiaineen julkaisusarjan yhdestoista osa *Kosmopoliittisuus, monikulttuurisuus, kansainvälisyys. Kulttuurihistoriallisia näkökulmia* on monipuolisuudessaan riemastuttava teos. Hieman alle kolmensadan sivun kuluessa lukijaa johdatetaan valokuvien, elokuvien, pilalehtien, muistelmien ja matkakirjojen kautta 1600-luvun Englantiin, 1700-luvun lopun Wieniin, 1870-luvun Istanbuliin ja 1950-luvun Kiinaan – vain muutamia esimerkkejä mainitakseni.

Ainesten moninaisuus voisi ilmetä hallitsemattomana hajanaisuutena, mutta tällä kertaa se toimii havainnollistavasti: artikkelit osoittavat, miten kosmopoliittisuuden, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden käsitteillä kuvatut ilmiöt ovat jatkuvasti läsnä historiassa, ajasta ja paikasta riippumatta. Aktiivinen rajojen ylittäminen ja oman minuuden rakentaminen vieraan kohtaamisen kautta voivat yhdistää yhtä lailla

niin 1600-lukulaista papin poikaa kuin 1900-luvun lopun rocktähteäkin.

Lähestymistavasta toiseen loikki-vaan teokseen tuo ryhtiä artikkelien kronologinen etenemisjärjestys ja niitä yhdistävä alueellinen fokus – Eurooppa. Vaikka kirjan sivuilla käydään kauko- maillakin, kirjoittajien huomion kohde on nimenomaan eurooppalaisuuden rakentaminen suhteessa sen rajojen sisällä ja ulkopuolella sijaitsevaan toiseuteen. Kokoelman toimittajat Anne Ollila ja Juhana Saarelainen nostavatkin esiin Rémi Braguen määritelmän eurooppalaisesta identiteetistä eksentrisenä, siis mahdollisesti juuri ulkopuolisten vaikutteiden välittymiseen ja omaksumiseen perustuvana. Tätä ajatusta tukevat myös kokoelman tekstit: Esittämällä monipuolisen alueellisen, ajallisen ja aineistollisen läpileikkauksen maanosan historiasta ne tuovat esiin rajojen ylittämisen läpi Euroopan historian kulkevana teemana. Näin ne entisöivät historiakuvastamme esiin kansallisten pensselinvetojen alle kätköön jäänyttä kerrosta.

Nationalistisen katseen yli kurottaessaan artikkelikokoelma liittyy osaksi huomattavaa ajankohtaista tutkimustrendiä – metodologisen nationalismin kritiikkiä. Viime vuosina tutkijat ovat laajalla rintamalla purkaneet tieteenaloihinsa tiedostamattomasti sisältyvää kansallista näkökulmaa ja suunnanneet

huomionsa tutkimiansa ilmiöiden valtiörajoista piittaamattomiin yhteyksiin, liikkuvuuteen ja muuttuvuuteen. Tästä muutoksesta kertovat erityisen hyvin ”mobiiliin” tai ”transnationaalisen” käänteen kaltaisten iskusanojen ilmaantuminen tutkimuksen kentälle.

Kirja tuo tähän usein juuri globalisaation kiihkeän nykytahdin ympärillä pyörivään keskusteluun tervetullutta historiallista perspektiiviä muistuttamalla, että rajojen ylittäminen, liike ja maailmankansalaisuus eivät ole vain nykyhetken ilmiöitä. Samalla se kyseenalaistaa ajatusta kansallisesta menneisyydestä toisellakin tasolla – kehottamalla suhtautumaan varauksella teesiin aiemman tutkimuksen yksioikoisen kansallisista silmälaseista. Toimittajat muistuttavat, että ylikansallisesti tai -rajaisesti suuntautuneen tutkimuksen olisi hyvä osata katsoa myös ”oman oppialansa menneisyyteen” ja pitää mielessä, että kansallisten rajojen ylittämiseksi avointa tutkimusta saattaa löytyä myös ajalta ennen 2000-luvun käännteitä.

Kokoelman voikin ajatella palvelevan kahdenlaista yleisöä: niitä, joiden kiinnostuksen kohteita ovat kirjan avainkäsitteet ja ylipäätään ajankohtainen metodologisen nationalismin ja ylijajaisuuden ympärillä käyty keskustelu; toisaalta taas niitä, jotka ovat kiinnostuneita kunkin kokoelman tekstin käsitte-

lemästä erityisestä aihepiiristä. Ottaen huomioon artikkelien kattaman aikakausien, aineistojen ja paikkojen kirjjon, yhteenlaskettuna näistä muodostuu varsin vaikuttava potentiaalinen lukijakunta.

Teoksen ensimmäiset, Marjo Kaartisen ja Asko Nivalan artikkelit tarkastelevat maailmankansalaisuuden tai kosmopoliittisuuden saamia merkityksiä; edellinen 1600-luvun Englannissa, jälkimmäinen 1790-luvun Berliinin varhaisromantikkojen parissa. Kolme seuraavaa tekstiä puolestaan keskittyvät monikulttuurisuuden käsitteeseen. Maija van der Kooij tarkastelee sen ilmentymiä vuonna 1782 Wienissä kantaesitetyn *Ryöstö seraljista* -oopperan, Heidi Hakkarainen samassa kaupungissa 1800-luvun lopulla julkaistujen saksankielisten pilalehtien ja Jyrki Outinen suomalaisten sotilaiden 1870-luvun Turkin sotaretkestä kertovien muistelmien kautta. Anne Ollilan ja Hanne Koiviston artikkelit taas käsittelevät kansainvälisyyttä ja kansainvälistymistä Suomessa. Ollilan näkökulmana aiheeseen on 1800-luvulla uutena elinkeinona esiin noussut valokuvaus, Koivistolla puolestaan 1930-luvulta lähtien toimittajana ja rauhanliikkeen aktiivina toimineen Kaisu-Mirjami Rydbergin puheet ja kirjoitukset. Viimeiset kaksi artikkelia vievät lukijan aina nykyaikaan asti: Kari Kallioniemi tarkastelee David

Bowien 1970-luvun teoksissa ilmenevää monimutkaista suhdetta vieraisiin kulttuureihin, Laura Saloluoma taas analysoi vieraan kohtaamista kolmessa 2000-luvulla julkaistussa dystooppisessa elokuvassa.

Tekstien moninaisuus ilmenee aihepiirien, tutkimusotteiden ja kirjoittajien tyylien piristävänä vaihtelevuutena, mutta, harmillista kyllä, teosta vaivaa myös artikkelikokoelmien tyyppivika: tekstit eivät keskustele keskenään. Herkullisen tilaisuuden ajatusten vaihdolle olisi tarjonnut esimerkiksi Edward Saidin orientalismi-käsite, jota koskevat perustiedot useat kirjoittajista käyvät läpi kuin toisistaan tietämättä. Seurauksena on saman asian toistoa, mutta mikä harmittavinta, askarruttamaan jää, mitä kirjoittajilla yhdessä olisi voinut olla asiaa sanottavanaan. Käsite on kokoelmasa niin keskeinen, että siihen paneutumiseen olisi voinut uhrata reilusti tilaa myös johdannossa.

Yleisesti ottaen kokoelman artikkeleja luonnehtii kielellisesti selkeä, merkityksille herkkä ja perusteellinen tutkimuksellinen ote. Kari Kallioniemen artikkelissa tosin silmiin pistävät usein koukeroiset ja jopa hämmentävät lauserakenteet. Hieman ihmetyttää myös se, että kirjoittaja on sisällyttänyt tekstiinsä Bowien teosten ja orienttisuhteen arvos- telua. Miksi Kallioniemi esimerkiksi ha-

luaa todeta, että kirjoittajan silmissä aidosti idästä kiinnostunut 1970-luvun Bowie – ”baumanilainen globaali flannööri” – on arvostettavampi hahmo kuin se, joka 80-luvulla ”oli taantumassa perinteiseksi turistiksi”? Eikö kyseessä ole pikemminkin mielenkiintoinen muutos, joka arvostelemisen sijaan kutsuu tutkimaan? Saloluoman mielenkiintoisessa artikkelissa puolestaan jäi harmitamaan ratkaisu rajata tarkastelu vain kohteena olevien elokuvien (*Africa Paradis*, *Ihmisen Pojat* ja *Sleep Dealer*) analyysiin. Elokuvien sisällön ja niiden ajan- kohtaisten yhteyksien yksityiskohtaisen läpikäynnin jälkeen olisi ollut kiehtovaa saada tietää jotain myös niiden vastaan- otosta: miten elokuvien sisältämä kulttuurikritiikki tuli tulkituksi?

Kaiken kaikkiaan voi kuitenkin sanoa, että Turun kulttuurihistorian oppiaine on julkaisullaan tehnyt molemmille yleisöilleen palveluksen. Kokoelman tarjoama monipuolinen kattaus avaa uusia näkökulmia ja ruokkii uteliaisuutta: kirjan laskee kädestään ladattuna kasva- neella halulla ja ehkä jopa myös kyvyllä ymmärtää itselle vieraita näkökantoja. Samalla se herättää pohtimaan omaksi koetun kulttuurin kansallisuutta, sen suhdetta vieraisiin kulttuureihin ja niiden välisten rajojen olemusta. Bruno Latouria mukailleen kirjan tunnuslauseeksi voisikin muotoilla ”emme ole koskaan

olleet vain kansallisia”. Kansallisiakin, kyllä, mutta myös kaikkea muuta: kosmopoliittisia, monikulttuurisia, kansainvälisiäkin.

Mikko Pollari

Kirjoittaja on historian tohtoriopiskelija Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä.